

Koblarska jama na Kočevskem - prazgodovinsko grobišče in kultni prostor Antropološka analiza skeletnih ostankov z opisom pridatkov

Pavel JAMNIK, Petra LEBEN-SELJAK, Janez BIZJAK in Brane HORVAT

Izvleček

V članku avtorji opišejo površinske arheološke najdbe in podajo antropološko analizo skeletnih ostankov najmanj 13 oseb iz Koblarske jame na Kočevskem. V jami so bili brez izkopavanja pridobljeni novi podatki o prazgodovinskem grobišču, v katerem so pokojnike izpostavljali v skalne niše ob jamskih stenah ali jih pokopavali v gomile. Avtorji zapišejo domnevo, da je bila jama izbrana za grobišče zaradi rova C1 in skalnih niš, ki spominjajo na vulvo in vzbujajo predstavo, da je to vhod v Mater-Zemljo.

Abstract

The article describes the discovery of archaeological material on the surface in Koblarska Cave near Kočevje and reports on the anthropological analysis of the skeletal remains of at least 13 individuals. Without any excavation, new data was acquired about the prehistoric cemetery, where the deceased were placed in rock niches along the cave walls or were buried in tumuli. The authors voice the opinion that the cave was chosen for a cemetery because of passage C1 and the rock niches, which awaken an association with the vulva, symbolizing an entrance into Mother Earth.

1. UVOD

Koblarska jama je ena najpogosteje obiskovanih jam na Kočevskem. Ob obisku jame leta 1995 smo v enem izmed rogov na tleh opazili človeške kosti, po katerih so hodili obiskovalci. Jasno je bilo, da je treba z antropološko analizo pridobiti vsaj nekaj novih podatkov o jamskem arheološkem najdišču. Že prej je bilo namreč znano, da je bila Koblarska jama prazgodovinsko grobišče, vendar ni točno znano, kje je danes osteološki in arheološki material, izkopen na prelomu 19. stoletja.

V začetku je bil naš namen pobrati le kosti v najbolj izpostavljenem rovu. Ker so rezultati antropološke analize pokazali, da gre za ostanke večjega števila ljudi, se nam je zdelo smiselno natančno pregledati celo jamo in dokumentirati arheološke in osteološke ostanke, ki so dostopni brez posega v arheološke plasti. S tem smo pridobili osnovne materialne ostanke sakralnega objekta v Koblarski jami in zaradi pogostih obiskov jame pred uničenjem rešili vsaj tisto, kar ni bilo odneseno ali uničeno že prej.

Glede na ugotovljeno število človeških skeletnih ostankov v jami lahko rečemo, da je Koblarska jama

eno največjih prazgodovinskih jamskih grobišč v Sloveniji, v katerem so mrtve pokopavali v gomile ali pa jih izpostavljali ob jamskih stenah. Teza, ki jo postavljamo, zakaj naj bi bila prav ta jama izbrana kot sakralni in kultni prostor, bo v prihodnje morda spodbuda za natančnejše arheološke in antropološke študije.

2. OPIS JAME IN DOSEDANJA RAZISKOVANJA

Vhod v Koblarsko jamo (*sl. 1*) s katastrsko številko 94 se nahaja na nadmorski višini 660 m, na jugozahodnem pobočju Male gore, slabih 200 m pod vrhom Koblarskega hriba (832 m).

Jama je bila znana tudi pod imeni Dolga jama, Velika jama pri Koblarjih, Weites Loch in Kofler Grotte (Leben 1969, 30). Izoblikovana je v krednih apnencih, ki so tudi sicer v pretežni meri osnovna kamnina Male gore.

Prvo skico jame je leta 1929 za jamski kataster izdelal M. Bukovec. Leta 1967 so jamo izmerili, poimenovali rove in narisali dovolj dober načrt člani Jamarskega kluba Ribnica. Ta načrt, ki ga je risal I.

Sl. 1: Vhod v Koblarsko jamo na pobočju Male gore.
Fig. 1: The entrance to Koblarska Cave on the slopes of Mala Gora.

Vanč, z malenkostnimi dopolnitvami uporabljamo tudi v tem besedilu.

Jama ima poševen vhod, ki je verjetno nastal kot posledica podora. Pred jamo je umetno izravnano plato, za katerega zaenkrat ni jasno ali izvira še iz prazgodovine ali je to delo jamarskih društev, saj smo že omenili, da je jama pogosto obiskovana. Po nekaj metrih poševnega spusta se na manjši izravnavi jama razcepi v dva kraka.¹ (glej načrt jame, sl. 2). Krak "B" (Koritnica) se položno spušča še 15 m, potem se jamska tla izravnavajo. V izravnanim delu rova tla prekriva mokra ilovica, pomešana s humusom, ki jo voda prinaša s površja. Skupna dolžina rova je 50 m. Vzhodno od prve izravnave, takoj za vhomom v jamo, se še okoli 10 m nadaljuje vodoravna jamska tla, jama pa se močno razširi. Ta osrednji prostor, s katerega je omogočen vzvišen pogled v nadaljevanje jame, smo označili z "A" (Velika dvorana). Z roba tega osrednjega prostora se jamska tla najprej precej strmo spustijo, na dnu spusta pa se jama ponovno razveji v dva kraka. Rov "C" (Kopasta dvorana) se

konča z rovom, ki je danes zaprt z podorom. Na tem mestu je bil nekoč lahko še en ali celo edini vhod v jamo, saj je podor v obliki vrtače lepo viden tudi na površju. Nekako sredi rova "C" je na južni strani ozek Vančev rov, skozi katerega pridemo v prostor, ki smo ga označili z "C1" (Leptodirusova dvorana). Drugi krak, ki smo ga označili z "D" (Pri znamenju), poteka še približno 20 m vodoravno, potem se rov nekoliko dvigne in zoži. Na koncu tega oddelka jame je še vhod v ozek, 30 m dolg rov, ki smo ga označili z "E" (Mrtvi rov).

Koblarska jama je od vhoda do konca rova "B" dolga 50 m, do konca rova "E" 110 m, rov "C" pa je od osrednjega "A" dela jame do podora na koncu dolg 50 m.

Koblarsko jamo kot arheološko najdišče prvi omenja K. Moser, ki naj bi v rovu "C" iz zasigane gomile izkopal kostne ostanke skupno osmih starejših in mlajših oseb, pokopanih z glavo, obrnjeno proti jugu. Poleg so ležale kosti goveda, spodnji čeljustnici srne, kot grobni pridatki pa še fragmenti treh posod. Kamnitega orodja ali kovinskih predmetov ob pokojnikih ni bilo. (Leben 1970, 30). V jami se še vidi, kje je izkopal Moser. Gomilo je prekopal tik pred vhomom v rov "C1", dve manjši sondi pa je napravil še na koncu rova "D" in pred vhomom v rov "E". V eni od teh sond smo našli kovanec iz leta 1885, ki ga je verjetno v njej pustil Moser kot dokaz, kdaj je izkopal. Lokacije Moserjevih sond smo označili na sliki 2 z "M".

V času, ko je v jami kopal Moser, je bilo po jami nedvomno precej človeških kosti, vidnih že po jamskih tleh. Žal ni podatka ali je iz jame jemal tudi ta material. Ohranjen je "Zapisnik terenskih ogledov" DZRJS z dne 20. maja 1929. V njem avtor omenja, da je v oddelku "C" našel človeške kosti. Po njegovi navedbi naj bi iz jame leta 1901 Müller iz Trsta in preparator ljubljanskega muzeja Schulz odpeljala več zabojev antropološkega materiala (Bukovec 1929). O količini in nadaljnji usodi tega materiala danes nimamo podatkov.

Na tleh rova "C", kjer kosti omenja Bukovec, smo jih opazili tudi mi ob prvem obisku leta 1995. Ker je bil naš obisk namenjen predvsem ogledu jame, smo nekaj najbolj izpostavljenih kosti le pobrali in zložili ob najbližjo jamsko steno, saj so obiskovalci hodili po njih. Ob ponovnem obisku leta 2000 smo opazili, da je te kosti nekdo ponovno razmetal po rovu, nekaj je bilo že dodatno pohojenih. Jasno je bilo, da bodo čez nekaj let kostni fragmenti v rovu "C" dokončno uničeni. Ker kosti že dolgo niso več v anatomske legi, smo ocenili, da jih je najpametneje pobrati in na podlagi

¹ Zaradi lažjega opisovanja jame in arheoloških ostankov smo jamske dele označili z velikimi tiskanimi črkami, podobno kot je rove v prvi ohranjeni skici jame označil že M. Bukovec leta 1929. Imena rogov, ki jih je v svoj načrt vpisal I. Vanč, navajamo le v oklepaju.

Sl. 2: Tloris Koblarske jame z označenimi najdiščnimi točkami in mesti Moserjevih sond (M).

Fig. 2: The plan of Koblarska Cave with find spots noted and the sites of Moser's trenches (M).

antropološke analize pridobiti vsaj nekaj novih podatkov o prazgodovinskem grobišču v Koblarski jami. Že ob prvem pobiranju smo ob jamskih stenah v drugih delih jame opazili kosti, ki pa jih takrat nismo pobrali, saj se nam je zdelo, da so najbolj izpostavljene prav kosti v rovu "C". Ko je bila opravljena antropološka analiza kostnih ostankov iz rova "C", smo ocenili, da bi bilo pametno pobrati ves material, ki leži na površju. S tem bi pridobili podatke o antropološkem materialu, ki se je v jami še ohranil, in ta material obenem rešili pred uničevanjem. Ob treh obiskih jame smo od meseca marca do oktobra 2000 pri natančnem pregledu jame našli arheološke ostanke na 11 točkah v jami. Kosti in lončenino smo pobrali le na površini in med

gručcem, in sicer le toliko, kolikor smo arheološkega materiala dosegli brez kopanja v jamske plasti. Edini poseg, ki smo ga opravili v jamske sedimente, je bil 40 cm širok in 20 cm globok vkop na dveh mestih, s katerim smo želeli ugotoviti, ali je razen teh površinskih najdb pod njimi tudi t. i. kulturna plast, ki bi pri bodočih raziskavah dala več podatkov o dogajanju v jami.

3. NOVE ANTROPOLOŠKE IN ARHEOLOŠKE NAJDBE V JAMI

V nadaljevanju, ob opisu najdiščne točke, podajamo antropološko analizo človeških kosti in opis ostalih

arheoloških najdb v posameznih oddelkih jame. Mesta teh točk so označena na tlorisu jame (*sl. 2*). Antropološka analiza je bila izdelana po standardnih metodah (Acsádi, Nemeskéri 1970; Brothwell 1972; Chiarelli 1980; Krogman, Işcan 1986; Martin, Saller 1957).

ODDELEK "A"

Najdiščna točka 1

Desno pod strmim spustom, slabih 10 metrov za vhodom v jamo, je 3 metre od jamske stene večji skalni blok. Material, ki se je porušil v jamo ob domnevnem podoru, se je delno zaustavil prav ob tem skalnem bloku. V prostoru med skalnim blokom in materialom, ki je pridrsel v jamo, so bile pobrane:

Človeške kosti

1. otroške kosti

Stegenica: diafiza levega femurja, glede na dolžino (163 mm) pripada otroku, staremu 2-3 leta.

Mečnica: del korpusa fibule z ločeno epifizo pripada starejšemu otroku (infans II) ali mladostniku (juvenis).

Kosti stopala: ena stopalnica z ločeno proksimalno epifizo po starosti pripada isti osebi kot fibula.

2. kosti odraslih oseb

Lobanja: lobanjski krov in desna stran obraznega dela lobanje. Spol je nedoločljiv, ker so spolni znaki mešani. Predel čela ima ženske karakteristike (*glabella -1*, zgornji rob orbite je oster, *tuber frontale in parietale -1*), nekateri znaki so vmesni (*arcus superciliaris 0*, *protuberantia occipitalis externa 0*), drugi pa značilni za moški spol (oblika orbite je kvadratna +2, mišična narastišča so srednje močna - *proc. mastoideus +1*). Kosti lobanje se še niso zrasle (*adultus 21-40 let*). Abrazija zob je močna (po Brothwellu M1 = 6, M2 = 4+) in ustreza starosti 35-45 let. Na bukalni površini zob so vidne rahle obloge zobnega kamna. Lobanja je dolga 177 mm (g-op) oziroma 166 mm (g-i) in široka približno 140 mm (eu-eu), po obliki mezokrana (kranialni indeks 79,1). Zgornji del obraza je visok 67 mm (n-pr), desna orbita je visoka, hipsikonhna (višina orbite 32 mm, širina mf-ek 37 mm, indeks orbite 86,5), nos je srednje širok, mezin (višina nns 52 mm, širina aperture piriformis 25 mm, indeks nosa 48,1).

Vretenca: pet ledvenih (L1, L2, L3, L4, L5), devet prsnih (Th1, tri Th?, Th8, Th9, Th10, Th11, Th12) in eno vratno vretenca (atlas C1). Vretenca so precej robustna, bolj moška kot ženska. Ledvena in spodnja prsna vretenca (Th8-L5) pripadajo isti osebi, ostala

pa bi bila lahko tudi od druge osebe.

Rebra: fragmentirana, pet dorzalnih delov (od štirih levih in enega desnega rebra) in dva sternalna dela. Sternalni del reber je v fazi 4 ali 5, kar ustreza starosti 26-32 let ali 33-42 let.

Prsnica: en manubrium sterni.

Ključnica: ena desna. Je gracilna, vendar za žensko zelo dolga (max. dolžina 154 mm, srednji obod 39 mm), mišična narastišča na akromialnem delu so močno izražena. Sternalni del ključnice je v fazi III, oseba je bila starejša od 25 let.

Manus: palčeva dlančnica (*os metacarpale I*), trije proksimalni prstni členki (*phalanges proximales*).

Kolčnica: dela dveh kolčnic, desne in leve. Leva kolčnica je ženska (spolni znaki: *incisura ischiadica -1*, *sulcus preauricularis -2*, *arcus compose -1*), medtem ko na desni spolni znaki niso vidni. Desna kolčnica je nekoliko bolj robustna od leve (vertikalni premer acetabula: desna 54 mm, leva 50 mm; širina korpusa os ischii: desna 35 mm, leva 31 mm). Ohranjen je tudi del sramnice leve kolčnice, ki pripada mlajši ženski (*facies symphyseos os pubis faza I*, *arcus pubis -2*).

Patologija

Ledvena vretenca kažejo začetno stopnjo degenerativnih sprememb: zelo majhni osteofiti na sprednjem robu ploščkov in na robovih sklepnih površin sklepnih odrastkov, na zgornjem robu ploščkov L2 in L5 pa so osteofiti nekoliko večji. Na spodnjih prsnih in na ledvenih vretencih (Th10 - L4) so vidni *Schmorl's nodes*. (*Schmorl's node* je odtis jedra medvretenčne ploščice in ga na vretencu najdemo v primerih, ko pride zaradi mehanskih obremenitev hrbtenice do poškodb medvretenčnih ploščic. Običajno je na spodnjih prsnih in ledvenih vretencih, saj je ta predel hrbtenice najbolj obremenjen). So plitvi do srednje globoki in se nahajajo na tipičnem mestu. Degenerativne spremembe hrbtenice so rahle, pri starosti 30-40 let običajne (Rogers, Waldron 1995).

Število oseb

Ohranjeni kostni ostanki pripadajo najmanj štirim osebam, 2-3 letnemu otroku, starejšemu otroku ali mladostniku, staremu od 13 do 18 let, ter dvema odraslima osebama. Glede na to, da je bila večina odraslih kosti najdena v anatomski legi, lahko sklepamo, da lobanja, vretenca, rebra in ključnica pripadajo isti osebi. Indikatorji starosti na teh kosteh kažejo, da gre za osebo, staro med 25 in 40 let. Spol je nedoločljiv, ker spolni znaki niso jasno izraženi.

Velikost vretenc, dolžina ključnice in mišična narastišča na lobanji in ključnici kažejo na moškega, po drugi strani pa je ključnica gracilna, spolni znaki predvsem v čelnem predelu lobanje pa ženski. Ohranjena sta bila tudi dela dveh kolčnic, leve in desne, vendar različne robusticitete. Glede na precej robustna vretenca, menimo, da sodi k skeletu krepkejša desna kolčnica. Druga, leva kolčnica ni od istega skeleta in pripada ženski, stari od 23 do 40 let.

Živalske kosti

2 različni stegenici, golenica, rebro, lopatica, kaput stegenice, deli korpusov dolgih kosti okončin, 1 stopalnica, 1 prstni členek in polovica pasje lobanje pripadajo najmanj dvema različnima živalma, od tega je ena žival pes. Pri pasjih ostankih ni jasno ali so sočasni s človeškimi ostanki ali je bil pes vržen v jamo takoj za vhomom kdaj pozneje. Pasje kosti so namreč na pogled in po otipu videti mlajše. Na tej najdiščni točki je bilo pobranih še nekaj fragmentov in vretence večje živali, verjetno jelena. Prelomi kosti so posledica poškodb, ki so nastale med gruščem, in ne kažejo namernega razbijanja.

Lončeni, koščeni in kamniti pridatki

1. Fragment pokončnega ustja in vratu posode tankih sten iz dobro prečiščene gline s primesjo sljude. Posoda je zunaj in znotraj rjavo sive barve. Zunanost je zglajena, prelom je rdečkasto rjav. Velikost 10,2 cm x 5,5 cm, debelina stene 4-6 mm. Premer ustja po risarski rekonstrukciji je 16,5 cm (*t. 1: 1*).

2. Fragment ustja in največjega oboda, velike kroglaste sklede iz dobro prečiščene gline, sivkastorjave barve na zunanji in notranji strani. Zunanost je zglajena. Glini je dodan droban kremenčev pesek. Prelom je temno rjave barve. Velikost fragmenta 14,7 cm x 5,9 cm, debelina ustja 7 mm, debelina stene 9 mm. Premer ustja po risarski rekonstrukciji znaša 32 cm (*t. 1: 10*).

3. Fragment dna posode iz dobro prečiščene gline, svetlo rjavosive barve. Zunaj in znotraj zglajen. Glini je dodan droban kremenčev pesek. Ohranjen kos meri 7,5 cm x 4,5 cm, debelina stene 7 mm. Premer dna po risarski rekonstrukciji je 13,3 cm (*t. 1: 5*).

4. Fragment stene posode s plastičnim okrasom podolgovate bradavice, sivočrne barve, na zunanji strani zglajen. Na notranji strani je izdelava bolj groba. Glini je dodan droben pesek in sljuda. Velikost 3,5

Sl. 3: Koblarska jama. Najdiščna točka 10, ostanek kurišča nad breznom.
Fig. 3: Koblarska Cave. Find spot 10, remains of a fire above an abyss.

cm x 4 cm, debelina stene 7 mm. Po risarski rekonstrukciji znaša premer 20 cm (*t. I: 4*).

5. Fragment tunelastega ročaja posode, ki ni ohranjen v celoti. Izdelan je iz dobro prečiščene gline z dodanim drobnim kremenčevim peskom in sljudo. Barva ročaja na notranji in zunanji strani je svetleče črna-zloščena. Zunanost in notranost sta bili naknadno premazani s kvalitetno glino in posoda še enkrat pečena. Prelom je rjavo sive barve. Velikost 4,7 cm x 3,5 cm, debelina stene 8 mm (*t. I: 6*).

6. Fragment vratu in rahlo izvihanega ustja lonca iz dobro prečiščene gline, sivorjave barve na notranji in zunanji strani. Glini je dodana sljuda. Prelom je sivoopečnate barve. Velikost 5,9 cm x 4,6 cm, debelina ustja 5 mm, debelina stene 6,5 mm. Premer po risarski rekonstrukciji je 21,5 cm (*t. I: 2*).

7. Fragment ravnega ustja posode iz dobro prečiščene gline, rjavo sive barve na obeh straneh. Glini je dodana sljuda. Na notranji strani so vidni žlebovi, ki so ostanek prostoročne izdelave s svitki, ko notranost ni bila kvalitetno zglajena. Velikost 4,6 cm x 3,5 cm, debelina ustja 6 mm, debelina stene 8,5 mm. Premer ustja po risarski rekonstrukciji znaša 33,5 cm (*t. I: 8*).

8. Fragment ustja in vratu lonca iz svetlorjavo sive gline, z močno primesjo drobnega kremenčevega peska. Zunanost je zglajena, notranost nekoliko bolj groba. Prelom je svetlorjavo sive barve. Velikost 4,9 cm x 5,3 cm, debelina ustja 4,5 mm, debelina stene 8,2 mm. Premer ustja po risarski rekonstrukciji je 24,4 cm (*t. I: 3*). Najdena sta bila še dva fragmenta, ki pripadata isti posodi.

9. Fragment ustja lonca iz rjavosive gline s primesjo drobnega kremenčevega peska. Zunanost je zglajena, notranost nekoliko bolj groba. Velikost 3,6 cm x 3,1 cm, debelina ustja 5 mm, debelina stene 7,2 mm. Po risarski rekonstrukciji je premer ustja 32 cm (*t. I: 9*).

10. Fragment okrašenega ustja rjavosive barve. Na zunanji strani je stena zglajena in okrašena z delno ohranjenim pasom dvojnih vtisnjenih podolgovatih jamic. V dveh od treh ohranjenih okrasov je vidna inkrustacija. Prelom je rdečkasto sive barve. Velikost fragmenta je 3,2 cm x 3,9 cm, debelina ustja 5,5 mm, debelina stene 8 mm. Po risarski rekonstrukciji je premer ustja 34 cm (*t. I: 7*).

11. Fragment, zunaj sive barve in gladko površino, znotraj nekoliko svetlejši in grob. Glini je dodan kremenčev pesek. Velikost 3,4 cm x 2,7 cm, debelina 8 mm.

12. Manjši fragment ustja svetlo rjave barve z veliko dodanega drobnega peska. Prelom je rjavosive barve. Velikost 2,9 cm x 1,7 cm, debelina 8 mm.

13. Fragment svetlo rjave barve. Zunanost je zglajena, notranost nekoliko hrapava. V prelomu se izmenjujeta rjavosiva in rjava barva. Velikost 4,4 cm x 2,6 cm, debelina 9 mm.

14. Fragment svetlo rjave barve. Zunanost in notranost sta zglajeni. Glini je dodan droben apnenčev pesek. Velikost 2,5 cm x 3 cm, debelina 7 mm.

15. Grobo izdelan fragment svitka iz dobro prečiščene gline, opečnatordeče barve. Ohranjeni fragment je zaobljenega pravokotnega preseka. Na zunanji strani je ohranjen rahel radius svitka. Velikost fragmenta 5,7 cm x 4,9 cm, največja debelina je 2,1 cm (*t. 2: 11*). Svitku pripadata še dva manjša fragmenta, najdena na isti lokaciji.

16. Koščeno šilo z ohranjeno sklepno glavico. Šilo so že močno načeli črvi, ohranjeno pa je v celoti in je dolgo 18 cm. Konica šila je polirana (*t. 2: 7*).

17. Kos temno sivega apnenca, velikosti 13,8 mm. Ni jasno ali gre za izdelek človeških rok, vendar je vtis, da take poškodbe na kamnu ne nastanejo naravno. Na levem lateralnem robu in na ventralni strani je vidna sled, kje je bil kos odbit od osnove. Desni lateralni rob tvori hrbet izdelka, na proksimalnem delu je viden poskus izdelek nekoliko stanjšati. Vrh izdelka je odlomljen (*t. 2: 10*).

Na tej najdiščni točki imamo najmanj 14 lončarskih izdelkov.

Najdiščna točka 2

Ta je nekaj metrov naprej od najdiščne točke 1. Ob jamski steni je zasigan kup gruščja in podornih skal. Nekaj kosti je zasiganih v sedimentu. Pobrali smo le fragmente, ki so ležali v razpokah jamske stene in jih pri pobiranju ni bilo potrebno tolči iz sige. Pridatkov na tej točki nismo našli. Domnevamo, da so ostanki pod sigo.

Človeške kosti

Ohranjena je samo glavčina desne koželjnice, epifizi sta uničeni. Radius je zelo gracilen in glede na dolžino ohranjenega dela (204 mm) in minimalni obod korpusa (33 mm) pripada juvenilni osebi ali pa odrasli ženski.

Najdiščna točka 4

Sredi spusta iz osrednje dvorane "A" proti rovu "C" je nekaj podornih skalnih blokov. Kostni ostanki so ležali pod blokom in ob strani enega teh blokov. Med skalnimi bloki nismo našli pridatkov.

Človeške kosti

Ohranjen je samo del prsnice (*corpus sterni*) s

poškodovanim distalnim delom (*proc. ensiformis* je odlomljen). Korpus je precej robusten (dolžina 124 mm, širina 52 mm) in pripada odraslemu moškemu.

Najdiščna točka 10

Levo od izravnave v osrednjem prostoru "A" stoji velik kapniški steber. Ob njem je 5 metrov globoko brezno. Jama je v tem delu še aktivna, zato se siga po stebru in naprej v brezno še odlaga. Jamske stene se nekaj metrov za kapnikom obrnejo in jama se začne spuščati proti oddelku "D". V kotu za kapnikom je okoli tri metre široka in 1,20 m globoka skalna polica. Iz te police je pogled na večji del jame. Polica je popolnoma črna, vendar na njej ni veliko oglja (*sl. 3*). Ta prostor je služil kot prostor, na katerem so kurili ogenj in s tem razsvetljevali jamo. Lončenih najdb na polici ali v neposredni okolici na površini ni. Na robu police, tik preden se prevesi proti breznu in na pobočju do brezna, smo našli cele in polomljene živalske kosti: 11 reber, 11 dolgih kosti, ki pripadajo najmanj 6 živalim, 3 lopaticice, od tega 2 ptičji, na katerih so vidne raze, ki so nastale z ostrim predmetom, 5 sklepnih členkov, 2 petnici, 5 prstnih členkov, 4 vretenca. Vse te kosti pripadajo manjšim in verjetno mlajšim živalim. Edina kost, ki pripada večji živali, je prstni členek goveda ali jelena. Vtis je, kot bi bila polica sproti čiščena na ta način, da so oglje in kosti pometali v brezno. Ker je dno brezna danes zalito z najmlajšo sigo, te domneve ni moči potrditi brez razbitja sige na dnu brezna. Naš vtis je, da je skalna polica skupaj z breznom in kapniškim stebrom služila kot nekakšen osrednji prostor za dejavnosti ob vnosu mrtvih v jamo, glede na najdene živalske kosti pa obstaja možnost, da bi skalna polica lahko služila tudi kot žrtveni prostor.

ODDELEK "C"

Najdiščna točka 3

Tik pred izravnavo spusta iz osrednje dvorane "A" je ob levi jamski steni skalna niša. Kostni in pridatki so ležali tik ob jamski steni in pod podornimi skalami ob njej, približno na površini 4 m. Dva metra pred skalno nišo, že v jamskem pobočju, smo na površini 40 do 50 cm odstranili grušč in po 15 cm vkopa v gruščnato ilovnati avtohtoni jamski sediment naleteli na gruščnato ilovnato plast z močno prisotnostjo oglja. V plasti so fragmenti lončenine in človeške ter živalske kosti. Globina plasti ni znana, ker smo vkop zaključili že v tej plasti z ogljem.

Človeške kosti

1. Otroške kosti

Rebra: dve, eno desno in eno levo.

Vretenca: pet, tri vratna (prvo, drugo in še eno nedoločljivo) in dve prsni vretenci. Pri vseh so ploščki in loki že zrasli, kar pomeni, da je bil otrok starejši od 6 let. Verjetno pripadajo vretenca enemu samemu otroku, čeprav bi bilo eno prsno vretenca lahko tudi od drugega otroka.

Nadlahtnica: en korpus desnega humerusa, glede na velikost (11-12 cm) pripada 2-3 letnemu otroku.

Koželjica: en radius (dolžina diafize 14-15 cm), ki pripada 7-10 letnemu otroku.

Kolčnica: ena leva črevnica (*os ilium*), široka 85 mm in visoka 76 mm.

Stegnenica: proksimalna polovica desnega femurja, ki pripada 7-14 letnemu otroku.

Golenica: desna (dolžina diafize približno 13 cm), ki pripada 2-3 letnemu otroku.

2. Kostni odraslih oseb

Lobanja: ohranjena je samo desna stran korpusa mandibule z obema premolarjema in vsemi tremi molarji. Zobje so zdravi, srednje močno abrazirani, na lingvalni strani obeh premolarjev so rahle obloge zobnega kamna. Po obrabi zob sodeč je oseba umrla v starosti 30-45 let. Spol ni določljiv, glede na velikost zob pa mandibula bolj verjetno pripada ženski kot pa moškemu.

Rebra: pet, tri leva rebra in dve desni rebri, glede na robusticiteto verjetno moška.

Vretenca: štiri, dve prsni vretenci, prvo vratno in še eno vratno vretenca. Prsni vretenci sta po velikosti verjetno ženski.

Lopatica: ena cela desna.

Nadlahtnica: distalna polovica levega humerusa po bikondilarni širini (63 mm) verjetno pripada moškemu. Drugi humerus je bolj gracilen, ohranjen je le del korpusa.

Koželjica: levi radius brez distalne epifize je robusten (premer kapituluma 24 mm), moški. Drugi radius je cel, gracilnejši (premer kapituluma 18 mm), ženski. Glede na maksimalno dolžino radiusa 215 mm je bila ženska visoka okrog 155 ali 156 cm (telesna višina je izračunana po Manouvrierjevi metodi).

Podlahtnica: proksimalna polovica desne ulne. Ni robustna in možno, da pripada isti ženski kot radius.

Manus: en čolnič (*os naviculare*) in tri dlančnice (*os metacarpale*). Dve dlančnici sta robustni, ena pa gracilna in pripadajo najmanj dvema osebama.

Stegnenica: en korpus levega femurja, ženski (srednji obod diafize 85 mm, linea aspera slabo izražena).

Število oseb

Kosti pripadajo najmanj štirim osebama, dvema

odraslima in dvema otrokoma.

1. odrasel moški (rebra, levi humerus, levi radius, dve dlančnici, lopatica?).

2. odrasla ženska, velika 155-156 cm (vretenca, del humerusa, desni radius, ena dlančnica, femur, ulna?). Če je mandibula od iste osebe, je ta verjetno umrla v starosti 30-45 let.

3. otrok, infans I, 2-3 leta (humerus, tibija).

4. otrok, infans II, 7-10 let (vretenca, radius, femur, kolčnica).

Živalske kosti

Spodnja čeljust, prstnica in vretence jelena.

Lončeni in koščeni pridatki

1. Fragment dna posode iz dobro prečiščene gline, ki ji je dodan droban kremenčev pesek. Zunanost je opečnatorjave, znotraj sivordeče barve z ostanki oglja ali organske snovi. Velikost 11,7 cm x 6,8 cm, debelina stene 7 mm, debelina dna 9 mm. Po risarski rekonstrukciji premer dna znaša 12 cm (*t. I: 12*).

2. Fragment dna posode rjave barve, izdelan iz gline, ko ji je dodana sljuda. Zunanost in notranost sta zglajeni. Velikost 3,3 cm x 2,5 cm, debelina stene 8 mm, debelina dna 8,5 mm. Premer dna po risarski rekonstrukciji je 8 cm (*t. I: 13*).

3. Fragment oboda posode z okrasjem. Izdelan je iz kvalitetne dobro prečiščene gline, brez dodatkov. Zunanost je gladko zloščena, notranost pa nekoliko bolj groba in enako kot zunaj sivočrne barve. Fragment ima delno ohranjen okras, izdelan v tehniki brazdastega vreza. Okras je bil izdelan s tehniko žlebljenja in vtiskovanja poševnih koničastih vbodov v trikotnik in z vtiskovanjem okroglih vbodov v zgornje žlebove. Na levi strani fragmenta se pod horizontalno razčlenjeno črto nakazuje začetek podolgovatega bradavičastega okrasja. Velikost fragmenta je 8,2 cm x 3,4 cm, debelina stene je 6 mm. Prelom je temno opečnate barve (*t. I: 14*).

4. Fragment skleda z navznoter uvihanim ustjem, izdelan iz prečiščene gline z dodatkom kremenčevega peska. Zunanost je sivočrna, zloščena, notranost nekoliko manj gladka. Prelom je sive barve. Velikost 8,5 cm x 7,4 cm, debelina ustja 6 mm, debelina sten 8 mm. Po risarski rekonstrukciji znaša premer 25 cm (*t. I: 11*). Najdeni so bili še trije fragmenti, ki pripadajo isti skledi.

5. Fragment lončenine sive barve z zglajeno zunanjo in bolj grobo notranjo stranjo. Velikost 4,2 cm x 5,5 cm, debelina 8 mm.

6. Fragment keramike sive barve z zglajeno zunanjo površino, velikosti 2,7 cm x 4 cm, debeline 8 mm.

7. Koščeno šilo, izdelano iz cevaste kosti velikosti 15,2 cm. Šilo je glajeno, po površini so vidne raze, ki so nastale ob izdelavi. Izdelek ni poliran. Konica šila je malenkost poškodovana (*t. 2: 8*).

Skupno imamo na tej najdiščni točki fragmente najmanj 6 lončenih izdelkov.

Najdiščna točka 5

Nekako na sredini rova "C" je ozek vhod v Leptodirusov rov, ki smo ga označili s "C1". Tik pred vhomom v rov je bila z sigo zalita gomila, ki jo je razkopal Moser in v njej našel osem človeških skeletov (Leben 1970, 30). Okog te nekdanje gomile je še pet zasiganih kop. Velika verjetnost je, da so vsaj tri od teh prazgodovinske gomile. Če bi bila namreč cela kopa iz sige, bi se tako dolgotrajno zasiganje moralo poznati tudi na stropu, kjer pa ni kapniških tvorb. V prid domnevi, da so tudi to gomile, govori lepa zaokroženost kop in pa podatek, da je tudi Moser razkopal zasigano gomilo zemlje. Danes se v jami lepo vidi, da je Moser, preden je prišel do kosti, moral prebiti enako, nekaj centimetrov debelo sigo, kakršna pokriva ostale kope. Ob strani ene od petih zasiganih kop je siga naredila zaveso. Pod zaveso se je, približno 2 m, mogoče splaziti pod sigo, vendar spodaj še ni viden material, iz katerega je kopa, ker je ta tudi tu prelit z sigo. Smo pa v tem prostoru našli človeško kost, preko katere je bila tudi že odložena tanka sigasta skorja. Gre za proksimalni del desne stegnenice, ki po merah pripada odrasli ženski (vertikalni premer kaputa 40 mm, transversalni subtrohanterični premer korpusa 29 mm, sagitalni subtrohanterični premer korpusa 21 mm). Drugih najdb na tej točki ni.

Najdiščna točka 6

Takoj za ozkim vhomom v rov "C1" je nekaj metrov navpičnega spusta. Na skalni stopnji, sredi spusta, smo našli človeško kost, ki je bila nedvomno vržena v rov skozi ozek vhod. Gre za distalni del desne stegnenice, ki pripada femurju, odkritem na najdiščni točki 5. Na dnu spusta in v izravnavi rova "C1" nismo našli ničesar več, čeprav smo ta del še posebej pozorno pregledali. Je pa na levi strani rova zanimivost. Zaenkrat sicer nimamo nič s čimer bi jo povezovali s prazgodovinskim grobiščem v jami, vendar se nam zdi smiselno omeniti jo.

Gre za 40 cm x 90 cm široko in 1,5 m globoko, umetno skopano luknjo (*sl. 5*). Luknja je ostrih robov in skrbno izkopanih in izravnanih sten. Da bi tako luknjo izkopal nekdo, ki bi iskal arheološke ostanke, verjetno ne pride v poštev iz več razlogov. Luknja je namreč izkopana na ozkem delu rova, kjer je kopanje

Sl. 4: Koblarska jama. Vhod v rov C 1 ali Leptodirusov rov. Desno ostanek gomile, ki jo je razkopal Moser.
 Fig. 4: Koblarska Cave. The entrance to passage C1 or Leptodirus' passage. To the right, the remains of the tumulus dug up by Moser.

oteženo že zaradi ozkosti. Nad luknjo je zasigana stena, ki jo je tisti, ki je luknjo izkopal, obklesal tako, da se je obklesani del ujemal z luknjo, ni pa to napravil le na ravni roba luknje, temveč je klesanje nadaljeval še približno 70 cm visoko v zasigano steno rova. To klesanje pri iskanju nečesa zakopanega v sedimentu nima nikakršnega smisla. Glede na to, kako je Moser razkopal gomilo nad rovom, kjer je bilo za izkopavanje dovolj prostora, skoraj ni mogoče, da bi se v tem ozkem rovu trudil kopati tako natančno in tako globoko, še posebej, če upoštevamo, da je bila v času njegovega izkopavanja Koblarska jama polna arheoloških ostankov na lažje dostopnih mestih. V ilustracijo, da je luknja res lepo izkopana, govori tudi jamski načrt I. Vanča, ki je luknjo vrisal kot brezno in umetnega posega sploh ni zaznal. Morda je ta luknja izkopan grob, ki ni bil nikoli uporabljen?

Najdiščna točka 7

Nekaj metrov naprej od zasiganih kop in vhoda v rov "C1", rov "C" ostro zavije desno. Tla v tem delu rova so ravna, rov se konča z danes že delno zasiganim podorom, za katerega domnevamo, da

je zaprl nekdanji vhod v jamo. Po tleh tega dela rova "C" smo našli kosti že ob našem prvem obisku leta 1995. Leta 2000 smo pobrali vse kostne fragmenta, ki so ležali po tleh rova, predvsem v ravnem delu pred podorom. Nekaj redkih, predvsem večjih fragmentov, je bilo tudi med podornimi skalami. Precej kosti je bilo, zaradi hoje po njih, vtisnjenih v jamsko ilovico. Na mestu, kjer ravni del rova preide v podorni del, smo naredili 40 cm širok in le 15 cm globok vkop v jamska tla. Takoj pod nekaj centimetri ilovice in drobnega grušča se že pokaže do 3 cm debela plast ilovice z močno primesjo oglja. Pod to črno plastjo se v globino nadaljuje plast grušča z manj ilovice kot jo je v vrhnjih nekaj centimetrih. V črni plasti zaradi majhnosti vkopa nismo našli lončenine ali kosti, smo pa z vkopom potrdili, da je arheološka plast takoj pod nekaj centimetri ilovice.

Človeške kosti

1. Otroške kosti

Lobanja: dva fragmenta kosti lobanjskega krova.

Rebra: okrog dvajset fragmentov.

Vretenca: dve, eno ledveno vretenca in lok prsnega vretenca.

Nadlahtnica: en korpus.

Koželnica: štiri, dve levi in dve desni, od treh različno starih otrok. En cel levi radius (dolžina diafize 117 mm) in proksimalna polovica enako velikega desnega radiusa pripadata 4-6 letnemu otroku. Distalna polovica drugega desnega radiusa je malo manjša (infans I), distalni del drugega levega radiusa pa je večji (infans II).

Podlahtnica: diafiza desne ulne je dolga okrog 18 cm in pripada starejšemu otroku (infans II).

Manus: en prstni členek.

Kolčnica: ohranjena je le sramnica (*os pubis*) otroka, starejšega od 4 let.

Stegnenica: proksimalna polovica desnega femurja starejšega otroka (infans II).

Golenica: leva tibija (dolžina diafize okrog 15 cm) pripada 3-5 letnemu otroku

Kosti stopala: ena petnica z ločeno petno grčo.

2. Kosti odraslih oseb

Lobanja: leva zgornja čeljustnica z ličnico. V maksili je ohranjen samo en zob, in sicer srednje močno abraziran podočnik. Drugi in tretji kočnik sta izpadla že za časa življenja, ostali zobje pa so izgubljeni post mortem.

Rebra: precejšnje število manjših fragmentov, okrog dvajset.

Ključnica: cela leva klavikula (zelo gracilna, ženska) in še en del korpusa.

Lopatica: fragmenta dveh lopatic, ene desne in druge nedoločljive.

Nadlahtnica: ohranjeni so štirje fragmenti (kaput levega humerusa, distalna polovica korpusa, proksimalni del korpusa in delček distalnega dela korpusa), ki pripadajo najmanj dvema humerusoma, lahko isti osebi.

Koželnica: osrednji del korpusa.

Podlahtnica: trije proksimalni deli od dveh desnih in ene leve ulne, ki pripadajo najmanj dvema osebama.

Manus: štiri dlančnice in en proksimalni prstni členek.

Kolčnica: del leve kolčnice, domnevno ženske.

Golenica: trije fragmenti (distalna polovica desne tibije, dva majhna dela korpusa) najmanj dveh tibij.

Mečnica: štirje fragmenti najmanj dveh fibul, od katerih je ena robustna druga pa gracilna, ki pripadajo dvema osebama.

Kosti stopala: štiri stopalnice (ena ima še ločen kapitulum = juvenilna oseba, vendar je enako velika kot ostale tri).

in gracilna mečnica).

2. odrasla oseba nedoločljivega spola (rebra, nadlahtnica, robustnejša mečnica).

3. otrok, infans I, 3-5 let (del najmanjšega radiusa in golenica, sramnica pa lahko pripada temu ali naslednjemu otroku).

4. otrok, infans I, 4-6 let (levi in desni radius).

5. otrok, infans II, nad 6 let (humerus, največji radius, ulna, femur?).

Živalske kosti

Fragmenti 3 reber, 2 kosti noge, fragment lopatice, kos spodnje čeljusti ter 7 nedoločljivih fragmentov. Kostni ostanki verjetno pripadajo dvema jelenoma.

Lončeni in kostni pridatki

1. Odlomek dolge kosti velikosti 6,4 cm z vidnimi sledovi obdelave na zgornji strani. Namen obdelave ni jasen (*t. 2: 9*).

2. Dva fragmenta lončenine svetlo opečnate barve, ki sta že delno obložena z sigo. Glini je dodan apnenčev pesek. Barva preloma je enaka površini. Velikost fragmentov je 4,1 cm x 3,6 cm, debeline 7 mm in 2,8 cm x 1,7 cm, debeline 7 mm. Verjetno oba fragmenta pripadata isti posodi.

ODDELEK "D"

Najdiščna točka 8

Na desni strani ravnega dela "D" oddelka jame je več podornih skalnih blokov. Med skalami smo našli človeško desno lopatico in dve rebri. Lopatica je zelo dobro ohranjena. Je precej velika in glede na izmerjena parametra (max. dolžina 162 mm, maksimalna širina 116 mm) nedvomno moška. Sklepna jamica (*cavitas glenoidalis*) ni v sorazmerju z velikostjo lopatice, saj je majhna (višina 39 mm, širina 29 mm) in se uvršča v velikostni razred za ženski spol (Krogman, Işcan 1986, 226-228). Ni jasno, iz katerega dela jame je bila kost prinesena.

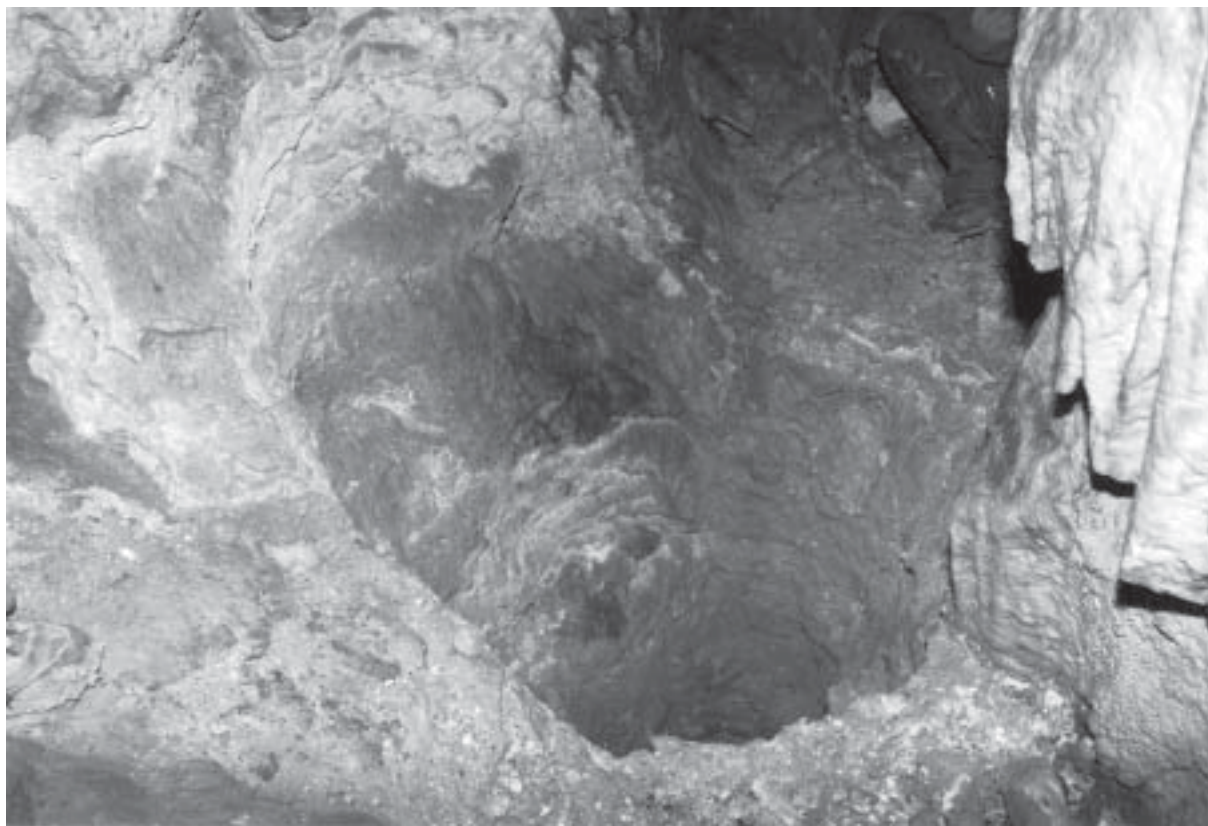
Najdiščna točka 9

Na levi strani, nekaj metrov naprej od najdiščne točke 8, je več skalnih niš, ki so bile morda z odlomom kapniških zaves celo nekoliko prirejene za vstavljanje mrtvih (*sl. 7*). Ob nišah in pred njimi je izkopaval tudi Moser, saj smo v izkopu našli že omenjeni novec. V ozkem delu

Število oseb

Kosti pripadajo najmanj petim osebama, dvema odraslima in trem otrokom.

1. odrasla ženska (ključnica, lopatica?, del kolčnice

Sl. 5: Koblarska jama. Domnevno še neuporabljen grob v rovu C 1.
Fig. 5: Koblarska Cave. The seemingly unused grave in passage C1.

ene od niš smo pobrali levo kolčnico odrasle ženske. Ohranjen je fragment s sklepno ponvico in sednično grčo (spolni znak: *incisura ischiadica major* -2).

ODDELEK "B"

Najdiščna točka 11

Petnajst metrov od vhoda v jamo je na desni strani pobočja, ki pripelje v dvorano oddelka "B", izrazita skalna niša (sl. 6). Niša je zamaknjena v skalno steno približno 2,5 m. Med gruščem in v humusu med gruščem na jamskih tleh niše je ležala lončenina in zdrobljene živalske kosti. Na tem mestu, sodeč po površinsko pobranih najdbah, mrtvih niso polagali ob jamske stene, temveč je točka verjetno služila le kot daritveni prostor.

Živalske kosti

32 fragmentov reber in dolgih kosti različnih živali. Vse kosti so podolžno polomljene. Pobrali smo še sklepni del podlahtnice, fragment spodnje čeljustnice

in fragment lobanje goveda ter kos spodnje čeljusti jelena. Ker na najdiščni točki ni niti ene cele kosti, tla skalne niše pa niso bila nič bolj izpostavljena kot ostala jama, menimo, da so te kosti drobili ljudje, ki so jih v nišo odložili.

Lončeni ostanki

1. Rjavosiv fragment ustja z vratom in dna posode, zunaj in znotraj grobe izdelave. Glini je dodanega precej kremenčevega peska. Na ustju in vratu je fragment oblit z sigo. Velikost ohranjenega ustja in oboda je 11 cm x 7,3 cm, velikost dna 6,9 cm x 3,7 cm, debeline dna zaradi poškodovanosti ni mogoče določiti. Po risarski rekonstrukciji znaša premer ustja 22,6 cm, premer dna pa 11 cm (*t. 1: 1*). Posodi pripadata še dva manjša fragmenta.

2. Fragment navzven izvihanega ustja in ramena trebušastega lonca iz dobro prečiščene gline. Zunaj in znotraj je temno sive barve, na zunanji strani so tanke horizontalne črte, nastale z metličenjem. Velikost 5,4 cm x 7,2 cm, debelina vratu 6 mm, debelina sten 6-7 mm (*t. 2: 2*). Loncu pripadajo še trije najdeni fragmenti, od tega je eden velikosti 8,7 cm x 5,7 cm,

Sl. 6: Koblarska jama. Najdiščna točka 11.
Fig. 6: Koblarska Cave. Find spot 11.

debeline 6 mm. Na njem so ostanke premaza opečnate barve z ohranjenimi potegi tankih linij.

3. Fragment ravnega ustja posode z jezičastim ročajem, izdelan iz dobro prečiščene gline s primešanim kremenčevim peskom. Zunaj je rdečkastorjav, znotraj temno siv. Prelom je temno siv. Pod jezičastim ročajem se začne posoda širiti. Velikost fragmenta je 3,6 cm x 4,2 cm, debelina ustja 6 mm. Po risarski rekonstrukciji je premer ustja 15,5 cm (*t. 2: 3*).

4. Fragment delno ohranjenega ročaja in stene posode. Izdelan je iz kvalitetne gline s primesjo drobnega kremenčevega peska. Zunanost in notranost sta skrbno zglajeni in mehki na otip. Stena fragmenta je zelo tanka, le 3 mm. Velikost 3,6 cm x 2,1 cm (*t. 2: 4*).

5. Fragment stene z okrasom. Glini je dodan droben kremenčev pesek. Zunanja stran je temno rjava in zložčena, notranja temno opečnate barve, prelom sivorjave barve. Okras je trakast z odtisi prstov. Zunanja zložčena stran je bila verjetno po prvem pečenju premazana s fino plastjo gline in ponovno pečena. Velikost fragmenta je 5 cm x 4,2 cm, debelina 11 mm (*t. 2: 6*).

6. Fragment pokončnega ustja lonca z majhnim

bradavičastim okrasom tik pod ustjem. Glini je dodan droban apnenčev pesek. Zunanost je umazano sivoopečnate barve, notranost nekoliko temnejša. Ustje je komaj opazno upognjeno navznoter in poševno odrezano. Prelom je opečnato siv. Velikost 7,7 cm x 7,6 cm, debelina ustja 6 mm, debelina stene 10 mm. Premer ustja po risarski rekonstrukciji znaša 22,6 cm (*t. 2: 5*).

7. Fragment debelih sten, glini je dodan kremenčev pesek. Zunaj svetlo rjav, znotraj sivočrn. Velikost 3,9 cm x 2,6 cm, debeline 9 mm.

8. Opečnatorjav fragment, zalit s sigo, znotraj je črnosiv. Velikost je 4,7 cm x 3,6 cm, debelina 7 mm.

9. Fragment rjave barve. Zunanost je zglajena, notranost nekoliko bolj groba. Prelom je rjave barve. Velikost je 4,6 cm x 3 cm, debelina 6 mm.

10. Fragment rjavosive barve, zglajene zunanosti. Velikost je 2,8 cm x 2 cm, debelina 9 mm.

11. Fragment rjave barve. Glini je dodan kremenčev pesek. Zunanost in notranost sta zglajeni. Prelom je sivorjave barve. Velikost je 2,2 cm x 2,3 cm, debelina 10 mm.

Na najdiščni točki 11 smo torej našli ostanke 11 lončenih izdelkov.

4. POSKUS OKVIRNE KULTURNE UMESTITVE NAJDB IN REZULTATI ANTROPOLOŠKE ANALIZE

Moser je za kulturne ostanke, ki jih je izkopal v Koblarski jami, menil, da spadajo v neki zgodnji prazgodovinski čas. (Leben 1970, 30). Leben je v pregledu arheološke podobe dolenskih jam zapisal, da "najdb časovno in kulturno na moremo natančneje označiti, ker ne vemo kje in kakšni so ostanke posodja". (Leben 1970, 31). V svoji doktorski disertaciji je v poglavju o človeških kostnih ostankih v jamah zapisal, da je Moser kot pridatke izkopal še ostanke pozno bronastodobnih posod (Leben 1971, 251). Glede osteoloških najdb prazgodovinskega človeka iz kraških jam Slovenije in mejnega ozemlja se avtor do najdb v kulturnem smislu ne opredeli (Leben 1978,18).

Kljub kar številnim lončenim ostankom, skupno smo našli fragmente najmanj 21 izdelkov, stanje v smislu ožje časovne umestitve ni nič bolj jasno.

V jami sta prisotna dva načina pokopa: pokopavanje v gomile in izpostavljanje mrtvih ob jamskih stenah. Že ta ugotovitev nakazuje, da je bila jama v funkciji grobišča skozi različne kulturne vzorce shranjevanja mrtvih oziroma da je v okviru ene kulture prišlo do spremembe načina pokopa mrtvih.

Podobno je z lončenino. Kot najstarejši element se kaže fragment oboda posode z okrasom, izdelanim v tehniki brazdastega vreza (*t. 1: 14*), ki je bil najden

na najdiščni točki 3. Fragment, kljub temu da nimamo nikakršnih stratigrafskih podatkov o najdišču, glede na tehniko okraševanja lahko umestimo v eneolitik, morda celo ožje v srednji eneolitik. Imamo pa na isti najdiščni točki tudi lončenino, ki jo lahko uvrstimo v čas bronaste dobe.

Koblarski jami sta geografsko najbližje jamsko najdišče Ciganske jame, ki sodijo v sistem Željnskih jam in ima material uvrščen v eneolitik in zgodnjo bronasto dobo, vendar izkopana lončenina ni objavljena (Leben 1979, 32), ter srednje- in mlajšebronastodobna postojanka Žlebič pri Ribnici (Puš 1988-1989, 345-366). Kulturni inventar Koblarske jame, predvsem najdiščne točke 11, je v nekaterih elementih primerljiv z lončenim gradivom omenjene postojanke. Tako najdemo paralele za fragment, okrašen z nalepljenim razčlenjenim rebrom, (*t. 2: 6*), dvoje rahlo izvihanih ustij s kratkim vratom (*t. 1: 1,2*), ravno ustje z ohranjenim notranjim žlebom, nastalim zaradi tehnike izdelave s svitki (*t. 1: 7*) in ustje (*t. 1: 9*). Na najdiščni točki 11 je tudi lonec z izvihanim ustjem kratkega vratu in trebušastim obodom, okrašen z metličanjem (*t. 2: 2*). Lonec po obliki in izdelavi nekako ne sodi med ostali kulturni inventar, čeprav je bil najden v skalni niši skupaj z ostalo lončenino. Gre za najmlajši element najdišča, ki je verjetno poznoantičen. Na najdiščni točki 1 lahko glavnino lončenine pripišemo bronasti dobi.

Obnavljano lončenino brez stratigrafskih podatkov zaenkrat ni smiselno točneje umeščati v neki kulturni okvir, saj lončenina obsega elemente okrasja in oblike posod, ki segajo od eneolitika dalje. Glede kulturne določitve še najmanj grešimo, če zapišemo, da je bila Koblarska jama občasno uporabljena kot grobišče v času od eneolitika do konca bronaste dobe. Ob upoštevanju najdiščne točke 11 pa je morda kot prostor darovanja služila ponovno v pozni antiki.

Pomen jamskega arheološkega najdišča v Koblarski jami je zaenkrat predvsem v tem, da smo z antropološko analizo kostnih ostankov ugotovili, da je jama z dokumentiranimi ostanki najmanj 21 ljudi drugo največje poznano prazgodovinsko jamsko grobišče v Sloveniji. V slovenskih jamah so sicer znani skeletni ostanki in pokopi večjega števila ljudi, vendar sta bili do danes sistematično raziskani le Ajdovska jama pri Nemški vasi pri Krškem, v kateri so v dveh od skupno petih kulturnih horizontih odkrili osteološke ostanke 29 ljudi (Horvat 1989, 25), in med obema vojnama Tominčeva jama v sistemu Škocjanskih jam z ostanki najmanj 20 ljudi (Leben 1978, 15). Na raziskave čakata še prazgodovinsko grobišče v Lukenjski jami pri Prečni na Dolenjskem, kjer gre prav tako za pokop večjega števila oseb (Osole 1983, 7-25) in Skeletna oziroma Okostna jama ali Jama na Prevali I pri Škocjanskih jamah, od koder so znani

skeletni ostanki 11 oseb (Frelj 1998, 89). Žal je Koblarski jami najbližje jamsko najdišče v Ciganskih jamah, kjer so bili tudi najdeni človeški ostanki (Gabrovec 1965, 191) in kjer gre verjetno za časovno primerljive kulture, v delu kjer so bile najdene kosti, popolnoma uničeno in raziskavam nedosegljivo (Jamnik 1997, 160).

Rezultati antropološke analize

Kostni ostanki pripadajo najmanj trinajstim posameznikom, sedmim otrokom in šestim odraslim osebam. Štirje otroci so umrli v zgodnji otroški dobi *infans I* v starosti od 2 do 6 let, dva v pozni otroški dobi *infans II* med 7. in 10. letom starosti, medtem ko gre pri sedmem okostju bodisi za starejšega otroka ali mladostnika (*infans II - juvenis*, 13-18 let). Kostni odraslih oseb pripadajo moškemu in trem ženskam, v dveh primerih pa je spol nedoločljiv. Starost smo lahko določili trem skeletom, ki so imeli ohranjene zobe oziroma sramnico. Vsi trije so umrli med 23 in 45 letom starosti (*adultus*). Določitev starosti je zaradi skromnih ostankov približna. Poleg tega so standardi za določanje starosti po abraziji zob narejeni na srednjeveški populaciji Londona in jih zaradi tega ne moremo direktno aplicirati na prazgodovinsko populacijo Dolenjske (Brothwell 1972).

Možno je, da kostni material pripada več osebam, saj smo se zaradi slabe ohranjenosti gradiva omejili na določanje minimalnega števila ljudi. Upoštevali smo samo kosti s treh najdiščnih točk z različnih koncev jame, kjer so ostanki pripadali večim osebam - štirim (točki 1 in 3) oziroma petim (točka 7). Na vseh ostalih točkah je bila najdena le po ena kost, za katero večinoma ni jasno od kod izvira in bi lahko pripadala enemu od omenjenih skeletov. Ženska koželjnica z najdiščne točke 2 bi lahko pripadala istemu okostju kot leva kolčnica s točke 1, prsnica z najdiščne točke 4 pa bi lahko pripadala moškemu skeletu s točke 3. Fragmenta desne stegenice z najdiščnih točk 5 in 6 verjetno predstavljata ostanek enega izmed osmih skeletov, ki jih je na tem mestu izkopal Moser, izvor lopatice s točke 8 pa ni znan. Menimo, da bi le žensko kolčnico s točke 9 lahko šteli kot štirinajsto okostje, ker se nahaja v niši in ker v bližini ni drugih skeletnih ostankov.

5. GROBIŠČE V KOBLARSKI JAMI - VRNITEV K MATERI ZEMLJI?

Zakaj so si prazgodovinski ljudje izbrali za grobišče prav Koblarsko jamo? Tako kot o večini vzrokov za dejavnosti ljudstev v zgodovini in še posebej v

prazgodovini, lahko o tem le ugibamo. Kakšne predstave in verovanja so jih prepričale, da bodo prav v Koblarski jami njihovi mrtvi deležni tega, v kar so verjeli v svojem življenju?

Presojati način mišljenja in občutenja teh ljudi z našim mišljenjem je dvomljivo početje. "Za um primitivnega človeka so racionalne samo njegove lastne predstave. To pa zato, ker razumskih povezav med pojavi v svetu, ki jih je moč razložiti le z povečanim znanjem, pri primitivnem človeku ni. Pri njem prevladujejo čustvene predstave, ki jih pri nas izpodrine znanje. Zaradi tega danes ne moremo več razumeti subjektivnih predstav, ki so prevladovala v mišljenju primitivnih ljudi" (Boas 1982, 274). Kljub tej ugotovitvi, ki spregledana ali neupoštevana večkrat vzpodbudi najmanj neresne teorije in razlage početja ljudi preteklih časov, naj nam bo vseeno dovoljeno, da v okviru sprejetih razlag nekaterih predstav prazgodovinskih ljudstev² poskusimo razmišljati o vzrokih za izbor Koblarske jame.

Kje so živeli ljudje, ki so svoje mrtve shranjevali v jami, danes ni znano. Pregledali smo neposredno okolico jame, vendar sledi gradišča ali postojanke nismo našli. Lahko domnevamo, da je bilo njihovo bivališče nekje na grebenu Male gore, kot najbližji vrh je treba upoštevati predvsem Koblarski hrib. V neposredni okolici so še najmanj tri jame, med njimi je le po nekaj 100 m razdalje, in bi lahko služile istemu namenu kot Koblarska jama. V dveh so bili odkriti prazgodovinski sledovi poselitve (Vrbovska in Popisana jama -neobjavljeno). Vhode imajo enako markantne, zato so jih prazgodovinski ljudje verjetno poznali. Gledano z našimi očmi so enako primerne, po videzu celo lepše od Koblarske. V nobeni od jam ni tekoče vode, morda je danes le v Koblarski jami po deževjih nekaj več meteorne vode. To bi bilo sicer lahko, če je bilo stanje v prazgodovini podobno, odločilno, vendar se nam zdi pomembnejše nekaj drugega.

Vizualno zaznavna razlika z okoliškimi jamami so izrazite skalne niše v Koblarski jami. V te niše so ljudje odlagali svoje pokojnike (najdiščne točke 2, 3, 9). Prav te niše bi lahko pri takratnih ljudeh vzbudile predstave o maternici, vulvi oziroma o vhodu, vrnitvi v Mater-Zemljo. Naša domneva je, da so prazgodovinski ljudje Koblarsko jamo izbrali za sveti prostor prav zato, ker so v njenih skalnih oblikah videli vhod ali prehod nazaj k Materi-Zemlji. V jami imamo najdiščno točko 11, kjer ni bilo človeških kosti, temveč le lončenina in polomljene kosti. Že prej smo domnevali, da so bile to daritve. Če upoštevamo našo tezo in videz niše (sl. 6), se zdi domneva še verjetnejša.

Poseben izziv predstavlja ozek vhod v rov "C1", t. i. Leptodirusov rov (sl. 4). V rovu smo sicer našli le eno kost in izkopano luknjo, za katero menimo, da bi bila lahko še neuporabljen grob. Tik pred vhodom v rov je Moser razkopal gomilo in v njej našel ostanke osmih oseb. Okoli vhoda v rov so vsaj še tri nedotaknjene gomile. Pogled na rov zbuja asociacijo vulve. Da bi svojo domnevo preverili, ali ni le plod nekritične domišljije, smo fotografijo vhoda v rov pokazali številnim ljudem različne starosti in izobrazbe. Večina je naši predstavi oziroma domnevi pritrdila.

Pri utemeljevanju naše domneve lahko zapišemo, da najbrž ni sporno starodavno človekovo verovanje, po katerem so jame in vhodi vanje imeli simbolni pomen maternice, vulve oziroma je jama pomenila vhod v Zemljo-Mater, kakor to poimenuje Eliade.

"Beseda je torej o splošni koncepciji kozmične stvarnosti, ki ji človek pripisuje življenje, zato je seksualizirana. Seksualnost je lastnost vsesplošne živeče stvarnosti ... Jame in podzemlje so bile izenačene z maternico Zemlje-Matere (Eliade 1982, 35 in 41). Isti avtor zapiše tudi: "Prepričani smo, da se je povsod v tradicionalnem svetu smrt pojmovala kot drugo rojstvo, začetek novega duhovnega obstoja" (Eliade 1983, 58).

Podobno razmišljanje zasledimo pri več avtorjih, nikjer pa nismo našli nasprotovanja tej tezi.

"A cave is associated with the vagina and the womb making it essentially a female place. We emerge from the dark cave of our mother into a world of light and sound" (Brown 1997). "The evident link, for example, between the vagina and the cave may be the source of the birth of architecture." (Dixon 1977). "The cave is an interiority. Its direction is inward, but it is also down ... In the heart-womb-cauldron, we are shaltered and centered within the body of the mother." (Arthen 1997).

Preučevanje matriarhata je v zadnjih desetih letih postalo modna tema številnih raziskovalcev. Sistematično in metodološko temeljno gradivo je po našem mnenju delo Marije Gimbutas, Govorica boginje. Gre za celostno študijo ženskih simbolov, znanih v evropskem prostoru od paleolitika do pojava krščanstva.

Boginja - darovalka življenja, Mati zemlja in večno obnavljajoča se aktivnost s prepletom rojstva in smrti, prihajanja in odhajanja je simbolizirana v različnih oblikah na lončenini, skalorezih, idolih in oblikah grobov. Gimbutasova pravi "Vhodi v megalitske grobove včasih spominjajo na obliko vulve. Ovalna odprtina je izdelana iz dveh simetrično izdolbenih kamnov. Plazenje skozi odprtino v kamnu simbolizira

² Za te ni nikakršnega jamstva, da so točne, saj so se razlage prav tako oblikovale v času, ki je vpet v svoje kulturne in vrednostne okvire.

Sl. 7: Koblarska jama. Najdiščna točka 9, prirejane skalne niše.
Fig. 7: Koblarska Cave. Find spot 9, a rearranged rock niche.

naporno pot otroka skozi maternico. In obratno. Skozi to odprtino se mrtvi vračajo v trdnjavo matere zemlje. Spanje v jamah ali v umetno zloženih kamnitih grobovih naj bi simboliziralo smrt in vstajenje obenem” (Gimbutas 1996, 158).

Francoski avtor Briard opozarja na povezavo med t. i. neolitsko revolucijo in poudarjenim čaščenjem ženskega božanstva. Mati zemlje, Kraljica zemlje, Boginja zemlje, Mati plodnosti so upodobljene na številnih menhirjih s stiliziranim ženskim oprsem in na še številnejših amuletih. Čaščenje božanstva zemlje in plodnosti naj bi obvladovalo evropski prostor do bronaste dobe, postopno pa preneha v železni dobi (Briard 1987).

Pri nas je spregovoril o jami kot seksualnem simbolu, povezanim z pogrebnimi rituali, Josip Korošec, ko je pisal o Ajdovski jami. “Zavest o smrti, ki je s časom seveda povzročila razmišljanje o preseganju njenega učinka, se povezuje z nagonom, posebej seksualnim.” (Korošec 1981-1982, 25). Konkretno o Ajdovski jami pravi: “Skratka, izpričano je, da gre za obliko, ki simbolno predstavlja maternico v mogočnem telesu - hribu, vhod v njo pa spolni organ, z vodo v neposredni bližini in z rdečo barvo kot simbolično krvjo.” (prav tam 26).

Zavedamo se, da zgolj utemeljevanje postavljene

teze z citiranjem uveljavljenih avtorjev nikakor ni dovolj za pritrnitev naši domnevi o vzrokih, zakaj je bilo v Koblarski jami prazgodovinsko grobišče. Kljub temu se nam je zdelo smiselno to zapisati, saj bomo morda tudi s tem zbudili zanimanje za nadaljnje delo v Koblarski jami. Edino sistematično in interdisciplinarno raziskovanje bi lahko našo domnevo potrdilo ali ovrglo.

Vse raziskave Koblarske jame so bile opravljene z finančnimi sredstvi avtorjev. V jami pobran osteološki in arheološki material bo predan v hrambo Pokrajinskemu muzeju Kočevje. Pristojnim službam pa priporočamo zaščito vhoda v jamo, ki bi bila izvedljiva z minimalnimi sredstvi, pomembno arheološko najdišče pa s tem zaščiteno.

Zahvale

Avtorji se najlepše zahvaljujemo dr. Francetu Lebnu za konzultacije v zvezi s keramiko, dr. Janezu Dularju za pregled besedila in strokovne pripombe, Vinku in Meri Fugina za vodenje po gozdovih in jamah Male gore, Tonetu Oberstarju in Tediju Dellasciavi iz Društva za raziskovanje jam Ribnica za pomoč pri raziskovanju Koblarske jame, Urški Bizjak in Juretu Jamniku pa za pomoč pri natančnem pregledovanju jame.

- ACSÁDI, Gy. in J. NEMESKÉRI 1970, *History of Human Life Span and Mortality*. - Budapest.
- ARTHEN, W. W. 1997, *The magic of caves*.
- <http://www.earthspirit.org/fireheart/fhcav.html>
- BOAS, F. 1982, *Um primitivnog čoveka*. - Beograd (prevod knjige The mind of primitive man).
- BRIARD, J. 1987, *Mythes et symboles de l'Europe preceltique*. - Paris.
- BROTHWELL, D. R. 1972, *Digging up Bones*. - London.
- BROWN, P. J. 1997, *Sacred places*.
- <http://belinus.co.uk/doorsofplace/Naturesacredplaces.htm>
- BUKOVEC, M. 1929, *Weitws Loch pri Koblerjih*. - Zapisnik terenskega oglada z dne 20. 5. 1929 v arhivu DZRJS, kat št. 94.
- CHIARELLI, B. (ur.) 1980, Recommendations for Age and sex Diagnoses of Skeletons. - *Jour. Hum. Evol.* 9, 517-549.
- DIXON, J. X. jr. 1977, *Reflections on the Spaces of the Imagination*. - <http://www.svare.com/johndixon/DixonTF7.htm>
- ELIADE, M. 1982, *Kovači i alkemičari*. - Biblioteka Zora, Zagreb (prevod knjige Forgerons et Alchimistes, Paris 1977).
- ELIADE, M. 1983, *Okultizam, magija i pomodne kulture*. - Biblioteka Zora, Zagreb (prevod knjige Occultism, witchcraft, and cultural fashions, Chicago 1976).
- FRELIH, M. 1998, Škocjanske jame in mitični vhod v Hadovo Kraljestvo. - *Naše jame* 40, 81-108.
- GABROVEC, S. 1965, Ciganska jama pri Željnah. - *Var. spom.* 10, 191.
- GIMBUTAS, M. 1996, *Die Sprache der Göttin*. - Frankfurt.
- HORVAT, M. 1989, *Ajdovska jama pri Nemški vasi*. - Ljubljana.
- JAMNIK, P. 1997, Željske jame. - *Var. spom.* 36, 160.
- KOROŠEC, J. 1981-1982, Ajdovska jama. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 9-10, 21-28.
- KROGMAN, W. M. in M. Y. IŞCAN 1986, *The human skeleton in forensic medicine*. - Springfield.
- LEBEN, F. 1970, Arheološka podoba dolenskih jam. - *Naše jame* 11, 25-40.
- LEBEN, F. 1971, *Kulturna pripadnost jamskih najdb na področju jugovzhodnih alp v prazgodovinskem obdobju*. - Doktorska disertacija - neobjavljeno.
- LEBEN, F. 1978, Osteološke in kulturne najdbe prazgodovinskega človeka iz kraških jam Slovenije in mejnega ozemlja. - *Arh. vest.* 29, 13-35.
- LEBEN, F. 1979, Progress and achievements of thirty years of research in to early prehistory in Slovenia. - *Arh. vest.* 30, 29-40.
- MARTIN, R. in K. SALLER 1957, *Lehrbuch der Anthropologie* 1. - Stuttgart.
- SOLE, F. 1983, Epigraviti iz Lukenjske jame pri Prečni. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 11, 7-25.
- PUŠ, I. 1988-1989, Bronastodobna naselbina pri Žlebiču. - *Arh. vest.* 39-40, 345-366.
- ROGERS, J. in T. WALDRON 1995, *A Field Guide to Joint Disease in Archaeology*. - Chichester.

Koblarska Cave near Kočevje - a prehistoric cemetery and cult area Anthropological analysis of the skeletal remains with a description of the grave goods

Summary

The entrance to Koblarska Cave (*Fig. 1*) at land registry site 94 is located at a height above sea level of 660 m, on the southwestern slopes of Mala gora Mountain, some 200 m beneath the peak of Koblarski Hrib (Crest), in the Kočevje region. Koblarska Cave was first mentioned as an archaeological site by K. Moser, who probably removed from a calcified tumulus in passage C the osteological remains of a total of eight older and younger individuals, buried with their heads facing the south. Next to them they found the bones of a cow and lower jaws of deer, and further grave goods consisted of fragments of three vessels (Leben 1970, 30). According to later reports, several boxes of anthropological material were taken from this cave in 1901 by Müller from Trieste and the laboratory assistant of the museum in Ljubljana, Schulz (Bukovec 1929). In 1995, on our first visit to Koblarska Cave, we were still able to spot bones. Later, in 2000, we systematically collected the bones. In addition to human bones, we found only pottery, bone awls, and animal bones. To facilitate better documentation, we designated individual parts of the cave with capital letters, "A, B, C, C1, D, E", and numbered the find spots in each section (*Fig. 2*).

There is a total of 11 find spots in the cave. The discovered human osteological remains belong to at least 13 individuals, seven children and six adult persons. Four children died in the early childhood period of *infans I*, from 2 to 6 years of age, two in the later childhood period of *infans II*, between 7 and 10, while the seventh skeleton would be of an older child or juvenile (*infans II - juvenis*, 13-18 years old). The bones of the adults belonged to a male and three females, while in two cases the sex could not be determined. The age could be determined for three skeletons which had preserved teeth or pelvises. All three died between the ages of 23 and

45 (*adultus*). The age determination is only approximate because of the scarcity of remains. Additionally, the standards for determining age according to teeth abrasion were established for the medieval population of London, and thus they cannot be applied directly to the prehistoric population of Lower Carniola (Brothwell 1972). It is possible that the osteological material belongs to a greater number of people, but because of the poor preservation we limited ourselves to determining the minimal number of individuals.

The pottery fragments belonged to a total of 32 vessels (*Pl. 1; 2*), and without any stratigraphic data there is no point in placing them in any cultural framework, as the pottery encompasses elements of decoration and form that extend from the Eneolithic onwards. In terms of cultural determination, we would err least in stating that Koblarska Cave was periodically in function as a cemetery from the Eneolithic to the end of the Bronze Age. After the establishment of find spot 11, the cave may have served as a votive area as well in the late Roman period. Among the bones we also found two awls, worked bones, and presumed stone tools (*Pl. 2*). The archaeological cave site at Koblarska Cave is particularly significant as the anthropological analyses of the osteological remains have established that the cave with documented remains of at least 21 individuals is the second largest known prehistoric cave cemetery in Slovenia.

Why did prehistoric people choose Koblarska Cave as a burial site? One visual difference from the nearby caves are the distinct rock niches in Koblarska Cave. People placed their deceased in these niches (find spots 2, 3, 9). The niches could have awoken an association with the womb, vulva, or an entrance and return to Mother Earth. Our assumption is that the prehistoric people chose Koblarska Cave for a holy

place particularly because in its rock forms they saw an entrance or passage back into Mother Earth. Find spot 11 in the cave did not have human bones, rather only pottery and broken bones. It is suggested that these were votive gifts. Considering our thesis and the appearance of the niches (*Fig. 6*), this seems yet more likely.

A particular challenge is the narrow entrance to passage "C1", i.e. Leptodirus' passage (*Fig. 4*). We found only one

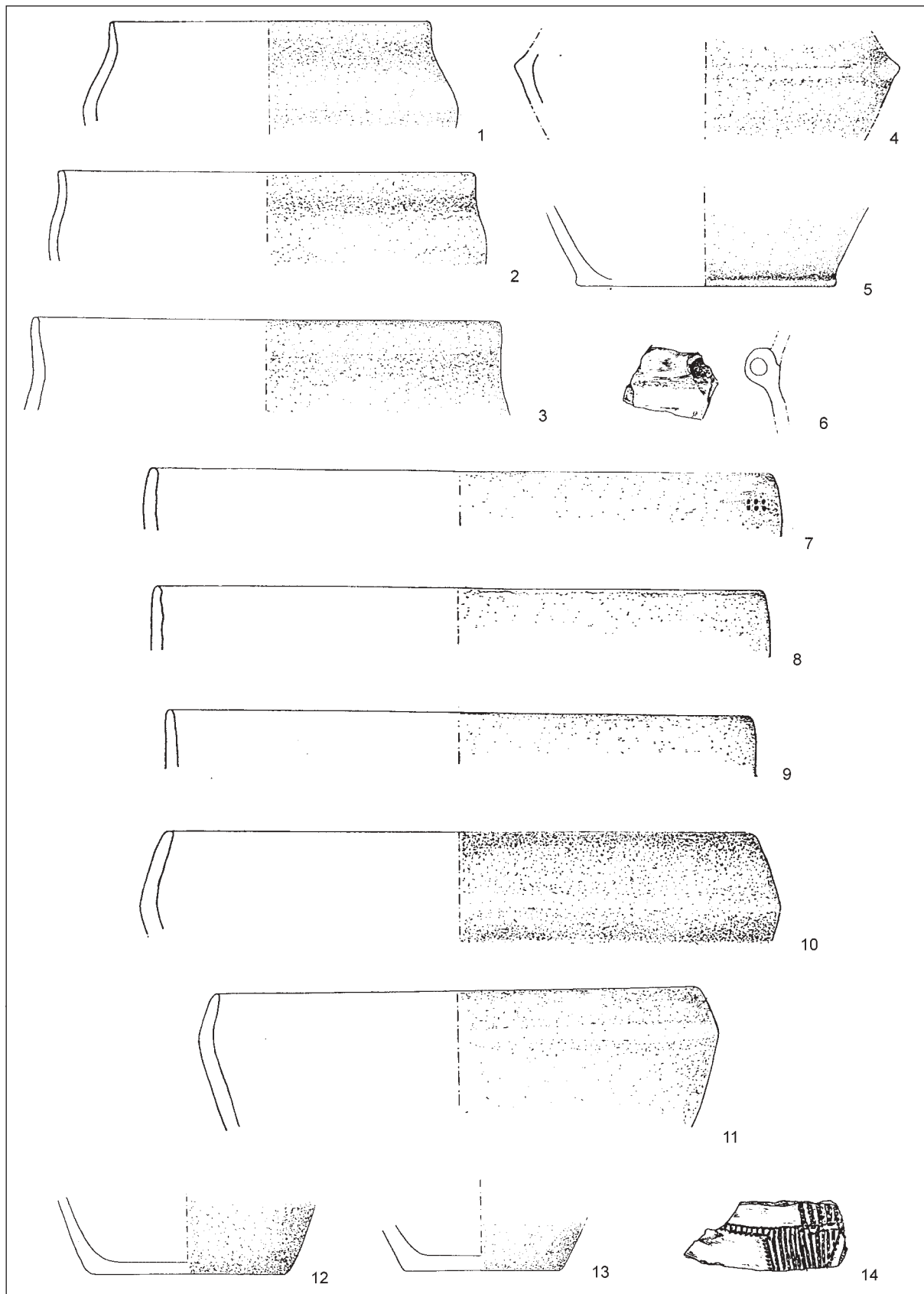
bone and a dug out hollow, which we consider could well be an unused grave (*Fig. 5*). Just in front of the entrance to the passage, Moser rooted through a tumulus, finding in it the remains of eight individuals. Around the entrance to the passage are at least another three untouched tumuli. The appearance of the passage is reminiscent of a vulva. Our ideas about the reasons why people chose just this cave for a cemetery can only be confirmed or rejected by systematic investigation of the cave.

Pavel Jamnik
Kočna 5
SI-4273 Blejska Dobrava

Petra Leben-Seljak
Dobračevska 44
SI-4226 Žiri

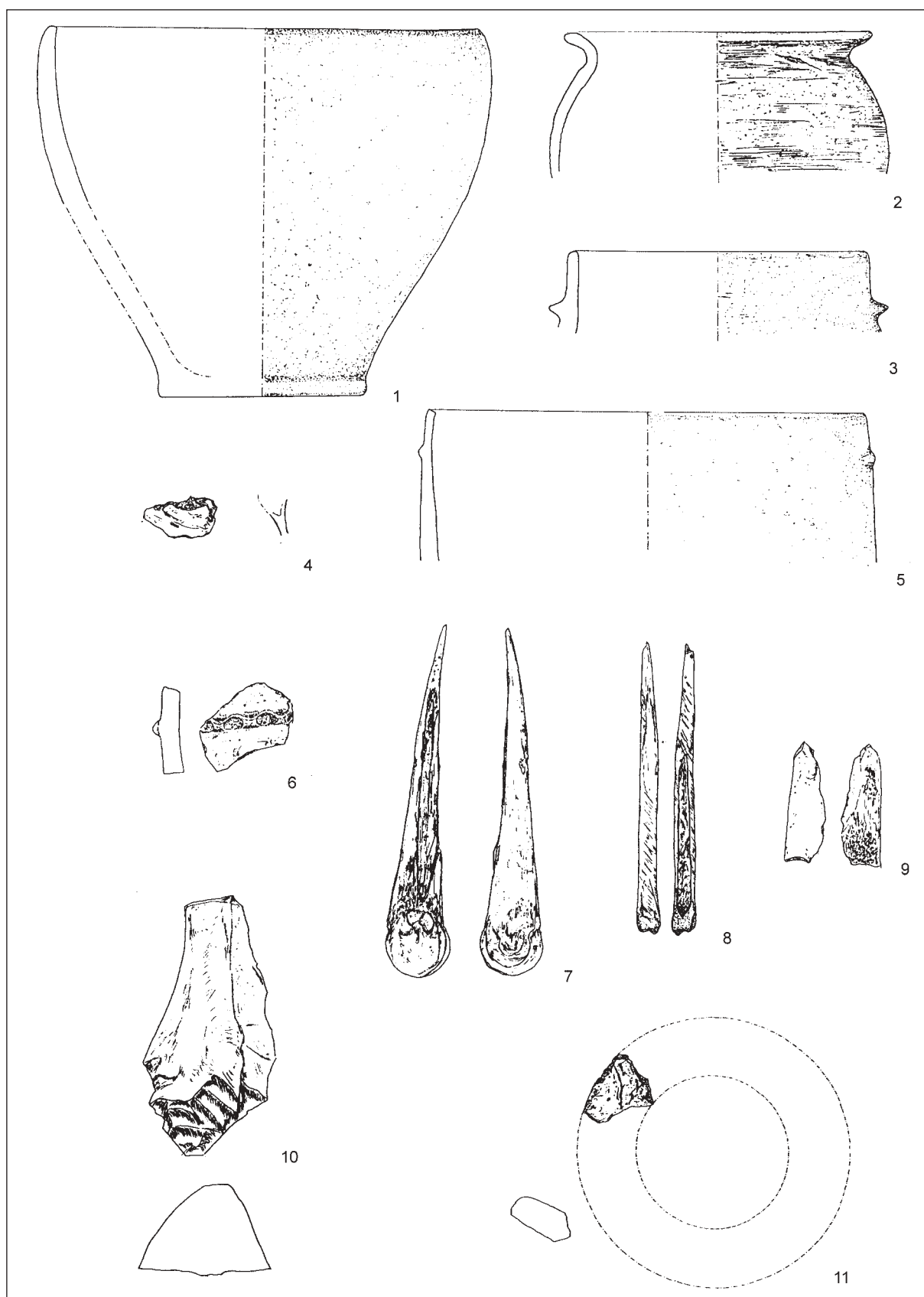
Janez Bizjak
Rečiška 1
SI-4260 Bled

Brane Horvat
Moste 13
SI-4274 Žirovnica

T. 1: Koblarska jama. 1-14 keramika. M. = 1:3. (Risbe: Brane Horvat).

Pl. 1: Koblarska Cave. 1-14 pottery. Scale = 1:3 (Drawings: Brane Horvat).

T. 2: Koblarska jama. 1-6,11 keramika, 7-9 kost, 10 kamen. M. = 1:3. (Risbe: Brane Horvat).

Pl. 2: Koblarska Cave. 1-6,11 pottery, 7-9 bone, 10 stone. Scale = 1:3 (Drawings: Brane Horvat).